

NIEPEŁNOSPRAWNI W SZKOLNICTWIE WYŻSZYM – STAN OBECNY I PERSPEKTYWY

Monika Czerw

ORCID: 0000-0003-1892-6541

Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy im. Jana Długosza w Częstochowie

Elena Karpuszenko

ORCID: 0000-0001-7200-5626

Stowarzyszenie Abstynenckie Północ w Częstochowie

Daniel Kukła

ORCID: 0000-0003-1907-0933

Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy im. Jana Długosza w Częstochowie

Słowa kluczowe: niepełnosprawność, szkolnictwo wyższe, dostosowanie

Streszczenie. W publikacji przeanalizowano stan przygotowania polskich uczelni wyższych do kształcenia studentów z niepełnosprawnością. Na podstawie dotychczasowych badań i raportów uwzględniono tutaj zarówno przygotowanie uczelni pod kątem szeroko rozumianego przystosowania, w tym likwidacji barier architektonicznych, jak i dostosowań programowych, umiejętności i kompetencji kadry dydaktycznej i administracyjnej oraz innych kroków podjętych w celu zapewnienia studentom z niepełnosprawnością równego dostępu do edukacji.

DISABLED PEOPLE IN HIGHER EDUCATION – CURRENT STATE AND PROSPECTS

Keywords: disability, higher education, adaptation

Summary. The article analyses the state of preparation of Polish universities for the education of the students with disabilities. Based on the previous research and reports, it discusses the preparation of the university for the broadly understood adaptation, including the elimination of architectural barriers,

programme adjustments, the skills and competencies of teaching and administrative staff and other steps taken to ensure equal access to education for students with disabilities.

Wprowadzenie

Na przestrzeni dwóch ostatnich dekad zaobserwować można sukcesywny wzrost liczby studentów z niepełnosprawnością. Sprzyjają temu nie tylko zmiany organizacyjne, strukturalne w obrębie uczelni, ale również zmiany świadomościowe oraz prawne mające miejsce w ostatnich latach. Wskazać tu należy m. in. na ratyfikowaną w 2012 roku przez polski rząd Konwencję o prawach osób z niepełnosprawnością¹ czy nowelizację ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym z tegoż roku, która np. zwiększyła zakres przedmiotu dotacji², ponownie znowelizowaną w roku 2018³. Jednocześnie na poziomie uczelni zaczęły obowiązywać regulaminy studiów (i nie tylko) określające dostosowanie procesu dydaktycznego do możliwości i potrzeb studentów z niepełnosprawnością⁴. Wspomaga to wyrównywanie szans w dostępie do edukacji, a tym samym wieloaspektowe uczestnictwo w życiu społecznym. Zapewnia też rozwój osobisty, sprzyja usamodzielnieniu i niezależności.

Analiza przygotowania uczelni wyższych do kształcenia studentów z niepełnosprawnością

Znaczące zmiany w obrębie szkolnictwa wyższego przypadają w Polsce na lata 90. XX wieku. Jednocześnie był to czas gwałtownego wzrostu liczby osób studiujących. Z czasem wzrostowe tendencje zaczęto odnotowywać w zakresie aktywności akademickiej osób z niepełnosprawnością. Uczelnie również uległy przekształceniu i w sposób świadomy, powoli dostosowywały programy oraz infrastrukturę do potrzeb osób z dysfunkcjami. Jedną z pierwszych takich uczelni był Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach, gdzie w 1994 roku utworzono Centrum Kształcenia i Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych. Za sprawą ówczesnego rektora opracowano program, mający na celu zapewnienie studentom z niepełnosprawnością pełnego uczestnictwa

¹ Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych z 13 grudnia 2006 r., Dz.U. 2012, poz. 1169.

² Ustawa Prawo o szkolnictwie wyższym z 27 lipca 2005 r., Dz.U. 2012, poz. 572 ze zm.

³ Ustawa Prawo o Szkolnictwie wyższym z 20 lipca 2018 r., Dz.U. 2018, poz. 1668.

⁴ Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z 25 września 2014 r., Dz.U. 2014, poz. 1302.

w życiu akademickim. Z kolei pierwsza Biblioteka Książek Cyfrowych powstała w 1997 roku w Uniwersytecie Warszawskim⁵.

Obecny system wsparcia studentów z niepełnosprawnością na wielu uczelniach jest dużo bardziej rozbudowany, choć pozostaje jeszcze wiele do zrobienia. Uczelnie wyższe sukcesywnie wprowadzają korzystne dla osób nie w pełni sprawnych zmiany w statucie, regulaminach studiów czy trybie rekrutacji. Opracowują też odpowiednie strategie działań na rzecz studentów i/lub pracowników z niepełnosprawnością. Zrealizowane przez zespół Biura ds. Osób Niepełnosprawnych Politechniki Łódzkiej w latach 2013–2014 badanie ankietowe objęło swym zakresem 63% wszystkich uczelni publicznych i 21% wszystkich uczelni niepublicznych. Pozyskane dane wskazują, że 49% ankietowanych przedstawicieli uczelni wprowadziło stosowne zmiany w dokumentach, uwypuklając tym samym politykę działań na rzecz osób z niepełnosprawnościami, w obrębie 39% z badanych uczelni nie wprowadzono stosownych zmian, a 12% respondentów nie ma takiej wiedzy⁶.

Dające się zaobserwować pozytywne zmiany zachęcają osoby z niepełnosprawnościami do studiowania. Według najnowszej kontroli NIK przeprowadzonej w 2018 roku w 15 uczelniach i na podstawie anonimowego badania ankietowego, obejmującego 597 niepełnosprawnych studentów i doktorantów, liczba studentów z niepełnosprawnością w latach 2014–2017 utrzymywała się na poziomie 2% pomimo ogólnej tendencji spadkowej w tym zakresie. Mimo znacznej poprawy sytuacji (w 1998 r. studenci z niepełnosprawnością stanowili zaledwie 0,08)⁷ podkreślić należy, że nadal „odsetek osób z niepełnosprawnościami osiągających wykształcenie wyższe jest wciąż znacznie niższy w stosunku do osób sprawnych i w roku 2013 wynosił 9,1 do 25,8%”⁸. Pamiętajmy, że są to dane zaniżone, obejmujące jedynie te jednostki, które posiadały orzeczenie o niepełnosprawności. To student decyduje, czy ujawni takie dane, czy też nie, ponieważ może to się wiązać z określonymi konsekwencjami, o czym mowa będzie w dalszej części niniejszego opracowania.

⁵ J. Sztobryn-Giercuskiewicz, *Alter idem – student z niepełnosprawnością w systemie szkolnictwa wyższego*, [w:] E. Zakrzewska-Manterys, J. Niedbalski (red.), *Samodzielni, zaradni, niezależni. Ludzie niepełnosprawni w systemie polityki, pracy i edukacji*, UŁ, Łódź 2016, s. 102–104.

⁶ *Ibidem*, s. 113–114, 118.

⁷ NIK, Informacja o wynikach kontroli: *Realizacja przez uczelnie akademickie i zawodowe obowiązku stworzenia niepełnosprawnym studentom i doktorantom warunków do pełnego udziału w procesie kształcenia i w badaniach naukowych*, nr ew. 78/2018/P/18/087/LOL, s. 5, 17.

⁸ *Zasada równego traktowania – prawo i praktyka*, nr 16, *Dostępność edukacji akademickiej dla osób z niepełnosprawnościami*, „Biuletyn Rzecznika Praw Obywatelskich” 2015, nr 5, s. 6.

Wśród studiujących osób z różnymi dysfunkcjami największy odsetek stanowiły jednostki z tzw. innymi rodzajami niepełnosprawności. Dane NIK ze wspomnianej powyżej kontroli (te same dane udostępnił GUS w 2013 roku, a jedyna różnica dotyczyła uszczegółowienia w zakresie konkretnej choroby czy zaburzenia. Wymieniono tutaj: nowotwory, choroby wewnętrzne, alergie, zaburzenia psychiczne, przeszczepy, cukrzycę czy epilepsję) wskazują, że 53% z badanej populacji to jednostki zakwalifikowane do tej kategorii⁹. Kolejną grupę stanowią studenci z dysfunkcją narządu ruchu (31%), osoby niewidome lub słabowidzące, co stanowiło 9% badanej populacji oraz studenci niesłyszący lub słabosłyszący (7%).¹⁰

Studenci z niepełnosprawnością, podobnie jak pełni sprawni, decydując się na dalszy rozwój kariery edukacyjnej stoją przed licznymi wyborami. Podejmowane decyzje dotyczą nie tylko wyboru samej uczelni, kierunku studiów, ale też trybu studiowania. Dane statystyczne za lata 2006–2010¹¹ wskazują, że na uczelniach niepublicznych studiuje o połowę mniej studentów z niepełnosprawnością niż na uczelniach publicznych. Jednak liczba studiujących uwzględniająca rodzaj szkół i formę kształcenia jest bardzo podobna zarówno wśród studentów z niepełnosprawnością, jak i w pełni sprawnych.

Atutem szkół niepublicznych jest częstsza dostępność wszystkich kierunków dla studentów z dysfunkcjami, mniejsze ograniczenia odnośnie do przyjęć czy bliskość uczelni względem miejsca zamieszkania. Z kolei uczelnie publiczne jako duże jednostki są lepiej przystosowane do potrzeb studentów z niepełnosprawnością, częściej też oferują pomoc asystenta osoby niepełnosprawnej i prawdopodobnie ze względu na większą liczbę studentów z niepełnosprawnością stopień działań (zakres pomocy) na ich rzecz jest bardziej zaawansowany¹². Warto podkreślić, że na brak dostępności niektórych uczelni (najczęściej tych o wąskim profilu kształcenia) czy kierunków kształcenia zwracał uwagę przytaczany już raport NIK wskazując, że jakiegokolwiek ograniczenia w tym zakresie mogą być określane jedynie ustawowo i tylko w ograniczonych przypadkach np. dla ochrony zdrowia czy wolności¹³.

⁹ NIK, Informacja o wynikach kontroli..., s. 6.

¹⁰ Por. NIK, Ibidem; Dane za raportem GUS, poz. cyt.

¹¹ Dane statystyczne z tego zakresu uwzględniają jedynie ten przedział czasowy.

¹² D. Moroń, *Studenci niepełnosprawni na publicznych i niepublicznych uczelniach wyższych*, „Wrocławskie Studia Politologiczne” 2014, nr 16, s. 242, 244.

¹³ NIK, Informacja o wynikach kontroli..., s. 22.

Dostosowanie wielu uczelni do potrzeb osób z niepełnosprawnościami często jest możliwe dzięki przyznawanym przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego dotacjom podmiotowym. Zastanawiający jest fakt, że aż 13 z 15 skontrolowanych przez NIK uczelni nie wykorzystało w pełni otrzymanych środków. W latach 2015–2017 wysokość dotacji wynosiła 17,5 mln zł, z czego uczelnie spożytkowały średnio ok. 50%. Podkreślić należy, że niewykorzystane środki z dotacji podmiotowych w kolejnych latach stanowiły już środki własne uczelni. Nieścisłości w rozporządzeniu umożliwiły przeznaczanie przyznanych kwot na inne cele. Temu niepochlebnemu procederowi sprzyjał brak kontroli ze strony Ministerstwa, które nie pozyskiwało żadnych informacji i nie prowadziło żadnych kontroli w tym zakresie. Dopiero prace legislacyjne prowadzone w 2018 roku ograniczyły ten proceder¹⁴.

Jak wskazują dane NIK, uczelnie w 32% przeznaczały otrzymaną dotację na wynagrodzenia asystentów osób z niepełnosprawnościami oraz tłumaczy języka migowego. Taką samą ilość dotacji podmiotowej przeznaczały na wynagrodzenia pracowników uczelni wspierających osoby z niepełnosprawnościami. Trzecią kategorię wydatków (25%) stanowiła grupa tzw. pozostałych wydatków, w tym zakup sprzętu rehabilitacyjnego. Zaledwie 9% otrzymanych środków przeznaczono na zakup sprzętu i pomocy dydaktycznych dla studentów i doktorantów z niepełnosprawnościami, a 2% wydatkowano na szkolenie uczelnianej kadry. Zastanawiające jest takie wykorzystanie dotacji, zwłaszcza że współczesna technika pozwala na korzystanie z urządzeń elektronicznych np. tzw. wideotłumacza, który umożliwia łączenie się w czasie rzeczywistym z tłumaczem języka migowego, co ograniczałoby skalę wydatków w tym zakresie.

Interesujące są deklaracje objętych kontrolą NIK 14 uczelni, które organizowały lub delegowały swoich pracowników na właściwe szkolenia i kursy odnośnie do funkcjonowania studentów z niepełnosprawnością w środowisku akademickim¹⁵.

Student z niepełnosprawnością ma możliwość ubiegania się o wsparcie instytucjonalne. Warunkiem koniecznym jest tu okazanie orzeczenia o niepełnosprawności. W wielu przypadkach, tam gdzie niepełnosprawność nie jest widoczna, orzeczenie o niepełnosprawności nie jest ujawniane. Wiąże się to z różnymi konsekwencjami. Mogą pojawić się rozmaite problemy z opanowaniem w określonym tempie określonych treści kształcenia. Brak takich informacji zamyka

¹⁴ Ibidem, s. 7, 11, 14–15.

¹⁵ Ibidem, s. 23.

też drogę do ubiegania się o stypendium specjalne dla osób niepełnosprawnych. Ujawnienie zaburzeń może prowadzić również do wykluczenia jednostki ze studenckiej społeczności. Oczywiście nie należy traktować takiej sytuacji jako reguły. Klarowne i szczerze wyjaśnienie swojej sytuacji często sprzyja akceptacji i symetrycznym relacjom. Jednocześnie należy pamiętać, że orzeczenie to formalny dokument, a nie czynnik sprzyjający wyjątkowemu traktowaniu. Tworzenie z pozoru korzystnych mechanizmów ułatwiania sprzyja dyskryminacji ograniczając jednocześnie możliwość integracji¹⁶. Raport oceniający dostępność edukacji akademickiej dla osób niepełnosprawnych opracowany na zlecenie Rzecznika Praw Obywatelskich podkreśla, iż dwie trzecie sprawnych studentów uczestniczących w badaniu uważa, że przed studentami z niepełnosprawnościami należy stawiać takie same wymagania, jak przed studentami w pełni sprawnymi¹⁷. Ta tendencja wydaje się zachowana. Wyniki badania ankietowego, przeprowadzonego za pośrednictwem Interankiety wśród studentów¹⁸ sugerują, że zdaniem 64% badanych wykładowcy mają te same wymagania względem każdego studenta. Z kolei 33% badanych wskazuje na zaniżanie wymagań względem studentów z niepełnosprawnością. Zdaniem 2% ankietowanych, wymagania te są dużo niższe. Zaledwie 1% spośród uczestniczących w badaniu respondentów jest zdania, że wymagania te są wyższe¹⁹. Dane zgromadzone przez Rzecznika Praw Obywatelskich w 2015 roku zdają się tę tendencję potwierdzać. Przy czym opinie, że ulgowe traktowanie studentów z niepełnosprawnościami czy obniżanie wymagań jest niesprawiedliwe wobec pełnosprawnej grupy studentów, częściej wyrażali wykładowcy i niepełnosprawni studenci niż osoby w pełni sprawne²⁰. Inaczej oceniani są pracownicy administracyjni i obsługujący dziekanaty, gdzie 14% badanych wskazuje na ulgowe traktowanie, a 62% dostrzega różnicę w traktowaniu studentów z niepełnosprawnością na ich korzyść²¹.

Oczywisty jest fakt, że osoby z niepełnosprawnością powinny otrzymywać dodatkowe wsparcie. I tak w 1997 roku wprowadzono stypendium specjalne

¹⁶ Z. Gajdzica, *Student z niepełnosprawnością w przestrzeni szkoły wyższej – pomiędzy pedagogiką długu a pedagogiką wspólnotowości*, „Rocznik Lubuski” 2015, t. 41, cz. 2, s. 221, 223–224, 227.

¹⁷ *Zasada równego traktowania...*, s. 14.

¹⁸ Badana grupa nie była reprezentatywna. Zgromadzone wyniki należy traktować jako zaobserwowane tendencje.

¹⁹ J. Basta, *Studenci z niepełnosprawnością w percepcji pełnosprawnych rówieśników*, [w:] B. Szczupał, K. Kutek-Sładek (red.), *Wielowymiarowość integracji społeczno-zawodowej studentów z niepełnosprawnością*, Uniw. Papieski Jana Pawła II w Krakowie, Kraków 2016, s. 192.

²⁰ *Zasada równego traktowania...*, s. 17.

²¹ J. Basta, *Studenci z niepełnosprawnością...*, s. 192.

dla osób z niepełnosprawnością. Niestety, nie obejmowało ono swym zakresem wszystkich zainteresowanych. Z tej formy pomocy korzystać mogły tylko osoby studiujące w trybie dziennym na uczelniach publicznych. Zmiany odnośnie do przyznawania stypendium wprowadzono dopiero w 2005 roku, gdzie z tej formy pomocy skorzystać mogli wszyscy studenci szkół wyższych. Ponadto otrzymywanie stypendium dla osób z niepełnosprawnością nie wyklucza korzystania z innych form wsparcia finansowego, np. stypendium socjalnego. O pomoc finansową zabiegać można również w ramach PEFRON czy zwracając się z prośbą o wsparcie do różnych fundacji²².

Według raportu NIK wszystkie z kontrolowanych uczelni udzielały niepełnosprawnym studentom wsparcia dydaktycznego. Odnosiło się ono do takich działań, jak: możliwość realizacji indywidualnego toku studiów, możliwość korzystania z pomocy opiekunów wydziałowych i asystentów osób z niepełnosprawnością. Ponadto przystosowywano biblioteki i sale dydaktyczne do potrzeb i możliwości studentów nie w pełni sprawnych. Dodatkowo dziewięć na 15 kontrolowanych uczelni zapewniało bezpłatną pomoc psychologiczną i psychiatryczną. Z danych zamieszczonych w raporcie wynika, że 87% uczelni inicjowało działania weryfikujące potrzeby studentów z niepełnosprawnością. Aż 87,7% ankietowanych na potrzeby kontroli studentów i doktorantów otrzymało wsparcie zgodnie z ich potrzebami. Najczęściej studenci wnioskowali o stypendia i zapomogi, udostępnienie potrzebnego im sprzętu komputerowego, dostosowanie formy zaliczenia do możliwości studenta z niepełnosprawnością, dostosowanie czasu trwania egzaminów czy zapewnienie zajęć dodatkowych i/lub rehabilitacyjnych²³. Jednocześnie podając za Rzecznikiem Praw Obywatelskich „jedna trzecia z badanych wykładowców nie uważa, aby zasadne było przygotowywanie wszystkich materiałów dydaktycznych w formie dostosowanej do potrzeb studentów z niepełnosprawnościami, a zdecydowany opór ponad dwóch trzecich badanych budzi opinia, że w trakcie zajęć powinni na pierwszym planie stawiać potrzeby właśnie tych studentów”²⁴. W dalszej części raportu wskazano, że 11% ankietowanych studentów z niepełnosprawnością doświadczyło nieprzychylnego nastawienia ze strony wykładowców, a 89% badanych nie doświadczyło takiej sytuacji²⁵. Podkreślić należy, że organizacja systemu wsparcia na poszczególnych

²² D. Moroń, *Studenci niepełnosprawni...*, s. 238.

²³ NIK, *Informacja o wynikach kontroli...*, s. 10.

²⁴ *Zasada równego traktowania...*, s. 16.

²⁵ NIK, *Informacja o wynikach kontroli...*, 23–24.

uczelnian jest różna. Często zależy od wielkości uczelni, otrzymanej dotacji czy otwartości na osoby z niepełnosprawnością.

Warto zaznaczyć, że obowiązkiem uczelni jest zapewnienie wsparcia osobom z niepełnosprawnością już na etapie rekrutacji. Zadowolające są wyniki kontroli NIK w tym zakresie, gdzie 95,6% respondentów wskazało na brak utrudnień z powodu niepełnosprawności w trakcie procesu rekrutacji²⁶. Na tym etapie przebiegający bez zakłóceń proces rekrutacji należy traktować jako pierwszy krok na drodze do wyższego wykształcenia, co w przyszłości sprzyjać będzie możliwościom wykorzystania potencjału osób z niepełnosprawnością. Niesie to za sobą ogromne korzyści. Wyższe wykształcenie intensyfikuje bowiem możliwości otrzymania pracy, choć nie stanowi czynnika determinującego. Analiza wskaźników zatrudnienia na podstawie badań aktywności ekonomicznej (BAEL) dowodzi, że studenci z niepełnosprawnością, posiadający dyplom ukończenia studiów wyższych, są chętniej zatrudniani (27%) względem osób z niepełnosprawnością w wykształceniu średnim (14,1%). Poziom wykształcenia nie jest tu jednak jedynym czynnikiem decydującym o aktywności zawodowej. Niepokojący jest fakt, że ok. 70% osób z niepełnosprawnością posiadających wykształcenie wyższe nie podejmuje pracy zawodowej²⁷.

Odpowiedzią na potrzeby niepełnosprawnych studentów jest też sukcesywna likwidacja barier architektonicznych na uczelniach. Niestety w Polsce wiedza odnośnie tzw. projektowania uniwersalnego nadal jest niszowa. Wprowadzane przez poszczególne uczelnie rozwiązania nie zawsze spełniają oczekiwania ich adresatów. Umieszczanie podjazdu czy windy z dala od wejścia głównego wymusza niejako poruszanie się studenta z niepełnosprawnością szlakami komunikacyjnymi innymi niż studenta w pełni sprawnego. Przykładem zastosowania takiego rozwiązania jest budynek główny Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego im. J. Długosza w Częstochowie. Dodatkowy problem stanowi zamknięcie na klucz bocznych drzwi, gdzie usytuowany jest podjazd.

Kontrola NIK wykazała, że w 7 z 15 uczelni podlegających kontroli znajdują się rozmaite bariery architektoniczne, co ogranicza aktywność studencką i utrudnia uczestnictwo w procesie kształcenia osób z niepełnosprawnościami. NIK uznał, że aż 13 ze skontrolowanych uczelni to budynki niedostosowane lub

²⁶ Ibidem, s. 18.

²⁷ Por. *Badanie wpływu kierunku i poziomu wykształcenia na aktywność zawodową osób niepełnosprawnych. Raport końcowy*, cz. 1 z 6, PFRON, Warszawa 2009, s. 16; A.I. Brzezińska, R. Kaczan, K. Piotrowski, P. Rycielski, *Uwarunkowania aktywności zawodowej osób z ograniczeniami sprawności: kapitał osobisty i społeczny*, „Nauka” 2008, nr 2, s. 146.

wręcz nieprzyjazne studentom nie w pełni sprawnym. W odpowiedzi na wskazane problemy, uczelnie informowały o braku wystarczającej ilości środków na podejmowanie inwestycji remontowo-budowlanych itd.²⁸. W tym miejscu należałoby wrócić do poruszanego wcześniej zagadnienia wykorzystania dotacji podmiotowych.

Zasygnalizowane powyżej, wprowadzane wielopłaszczyznowo zmiany stopniowo poprawiają sytuację studentów z niepełnosprawnościami na polskich uczelniach, jednakże wskazać należy, że optymalizowaniu warunków studiowania (likwidowaniu barier architektonicznych, dostosowywaniu programów i regulaminów itd.) towarzyszyć powinny zmiany na poziomie mentalnym w obrębie całego środowiska akademickiego. Perspektywą dla tak wieloaspektowych działań dla uczelni otwartych na studentów z niepełnosprawnościami jest uczestnictwo w projektach. Za przykład posłużyć tu może konkurs „Uczelnia dostępna” w ramach POWER, podczas którego możliwe jest zorganizowanie szkoleń dla kadry, zakup sprzętu czy likwidowanie barier architektonicznych.

Podsumowanie

Powyżej przedstawiono zarys analizy stanu przygotowania uczelni wyższych do kształcenia osób z różnymi niepełnosprawnościami. Dane uzyskane z analizy raportów i doniesień z badań ukazują zmiany zachodzące w procesie dostosowywania kształcenia do potrzeb osób z niepełnosprawnościami i tym samym wyrównywania szans edukacyjnych. Jednocześnie podkreślić należy, że same zmiany sprzyjające poprawie warunków studiowania osób z niepełnosprawnościami są jedynie czynnikiem sprzyjającym pełnemu uczestnictwu w życiu akademickim.

Bibliografia

- Badanie wpływu kierunku i poziomu wykształcenia na aktywność zawodową osób niepełnosprawnych. Raport końcowy, część 1 z 6.* PFRON, Warszawa 2009.
- Basta J., *Studenci z niepełnosprawnością w percepcji pełnosprawnych rówieśników*, [w:] B. Szczupał, K. Kutek-Sładek (red.), *Wielowymiarowość integracji społeczno-zawodowej studentów z niepełnosprawnością*, UPJPII, Kraków 2016.
- Brzezińska A.I., Kacza R., Piotrowski K., Rycielski P., *Uwarunkowania aktywności zawodowej osób z ograniczeniami sprawności: kapitał osobisty i społeczny*, „Nauka” 2008, nr 2.

²⁸ NIK. Informacja o wynikach kontroli..., s. 24.

- Gajdzica Z., *Student z niepełnosprawnością w przestrzeni szkoły wyższej – pomiędzy pedagogiką długu a pedagogiką wspólnotowości*, „Rocznik Lubuski” 2015, t. 41, cz. 2.
- Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych z dnia 13 grudnia 2006 r., Dz.U. 2012, poz. 1169.
- Moroń D., *Studenci niepełnosprawni na publicznych i niepublicznych uczelniach wyższych*, „Wrocławskie Studia Politologiczne” 2014, nr 16.
- NIK, Informacja o wynikach kontroli: *Realizacja przez uczelnie akademickie i zawodowe obowiązku stworzenia niepełnosprawnym studentom i doktorantom warunków do pełnego udziału w procesie kształcenia i w badaniach naukowych*, nr ew. 78/2018/P/18/087/LOL.
- Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z 25 września 2014 r., Dz.U. 2014, poz. 1302.
- Sztobryn-Giercuskiewicz J., *Alter idem – student z niepełnosprawnością w systemie szkolnictwa wyższego*, [w:] E. Zakrzewska-Manterys, J. Niedbalski (red.), *Samodzielni, zaradni, niezależni. Ludzie niepełnosprawni w systemie polityki, pracy i edukacji*, UŁ, Łódź 2016.
- Ustawa Prawo o szkolnictwie wyższym z 27 lipca 2005 r., Dz.U. 2012, poz. 572 (ze zm.).
- Ustawa Prawo o Szkolnictwie wyższym z 20 lipca 2018 r., Dz.U. 2018, poz. 1668.
- Zasada równego traktowania – prawo i praktyka*, nr 16, *Dostępność edukacji akademickiej dla osób z niepełnosprawnościami*, „Biuletyn Rzecznika Praw Obywatelskich” 2015, nr 5.